

dr hab. Jarosław Wilczyński, prof. PAN

Kraków, 31.12.2018

Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt, Polska Akademia Nauk

Ul. Sławkowska 17

31-016 Kraków

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Teresy Piskorskiej
pt. „Zmienność osteometryczna konia (*Equus ferus* Boddaert, 1758) ze stanowisk
archeologicznych z Polski, na tle kulturowym”

Recenzowana praca została wykonana w Zakładzie Paleozoologii Instytutu Biologii Środowiskowej Uniwersytetu Wrocławskiego pod kierunkiem prof. dr hab. Adama Nadachowskiego. Zakład Paleozoologii od lat prowadzi badania nad kopalnymi szczątkami fauny, a zgromadzony dorobek naukowy i doświadczenie badawcze, zwłaszcza jeśli chodzi o szczątki faunistyczne przedstawicieli kopytnych, jest ogromne. Rozprawa doktorska poświęcona jest opisowi przemian, jakim podlegał koń na przestrzeni wieków na skutek działalności człowieka i zmian ekologicznych. W przedstawionej pracy podjęta została również próba opisanie podstawowych typów morfologicznych konia, które występowały na obszarze Polski. Wymagało to stworzenia obszernej bazy danych osteometrycznych, stanowiącej znaczącą część pracy doktorskiej.

Rozprawa doktorska liczy 260 stron, w tym 58 rycin oraz 21 tabel, z których najobszerniejsza (numer 17) zajmuje 16 stron. Całość została podzielona na 8 rozdziałów, z których większość posiada wewnętrzny podział na podrozdziały.

W rozdziale pierwszym Autorka prezentuje aktualne poglądy na ewolucję, systematykę i zmienność współczesnych koni, a także przytacza istniejące w literaturze przedmiotu hipotezy związane z udomowieniem tego gatunku. W rozdziale tym zostały omówione typy morfologiczne oraz funkcja, jaką koń pełnił w czasach historycznych.

W kolejnym rozdziale zatytułowanym „Cele pracy” Doktorantka zwięźle przedstawiła cel i zakres swojej pracy, którymi jest stworzenie jak najdokładniejszego opisu przemian, jakim podlegał koń na przestrzeni wieków oraz „...próba opisanie podstawowych typów morfologicznych konia, które występowały na obszarze Polski w danych kręgach kulturowych oraz określenia powodów, dla których opisywane społeczności bardziej ceniły niektóre z nich.”.

Rozdział trzeci "Materiał i metody" stanowi obszerny opis bazy źródłowej tj. stanowisk, z których pochodził materiał do badań uwzględnionych w niniejszej pracy oraz krótki, liczący zaledwie cztery strony, opis metod badawczych zastosowanych w niniejszej rozprawie. Ze względu na ich różny wiek i rozmieszczenie geograficzne, szczątki kostne koni wykorzystane przez Doktorantkę w jej rozprawie zostały podzielone na 13 grup kulturowo-chronologicznych. Znaczącą część tego rozdziału stanowi lista stanowisk wraz z ich krótkim opisem, obejmującym wiek, położenie oraz ogólną charakterystykę osadnictwa tam występującego.

Rozdział czwarty zatytułowany „Wyniki” jest najobszerniejszą częścią doktoratu liczącą 65 stron maszynopisu. Został on podzielony na podrozdziały prezentujące rezultaty badań uzyskane dla poszczególnych kości w rozróżnieniu na odrębne pomiary. Wyniki te zostały bogato ilustrowane licznymi tabelami oraz wykresami.

W piątym rozdziale „Dyskusja” Doktorantka analizuje wyniki badań uzyskane dla szczątków konia w oparciu o wydzielone wcześniej grupy. W ten sposób omówione zostają rezultaty uzyskane między innymi dla okresu, w którym nastąpiło udomowienie konia – czyli neolitu, epoki brązu oraz żelaza, wczesnego oraz późnego średniowiecza czy okresu nowożytnego. W zawartym na końcu tego rozdziału syntetycznym ujęciu uzyskanych wyników, przedstawione zostały zmiany zachodzące w morfologii konia obserwowane w obrębie każdego okresu, tj. od wczesnego neolitu aż do czasów nowożytnych.

Kolejny rozdział „Wnioski” w sposób niezwykle zwięzły i w postaci punktów prezentuje wyniki, jakie Doktorantka uzyskała w trakcie swoich badań. I tak Pani mgr Teresa Piskorska wykazała, że na przestrzeni wieków od udomowienia konia aż po czasy nowożytne konie podlegały licznym przemianom polegającym przede wszystkim na zmianie długości trzonów kości i powiązanej z nią wysokości w kłębie. Na podstawie przeprowadzonych badań Doktorantce udało się wyróżnić pięć typów morfologicznych konia; są to: koń ogólnoużytkowy, koń pokroju kuca, koń wierzchowy o smukłej budowie i długich, suchych kończynach, koń mocnej budowy o dość długich i masywnych kończynach oraz koń limfatyczny, ciężkiej budowy i bardzo wysokiego wzrostu. Dodatkowo Autorka wykazała, że różnorodność i częstość występowania poszczególnych typów morfologicznych była inna w każdej z omawianych grup, przy czym zwiększenie tej różnorodności obserwowano wraz z rozwojem metod hodowli konia.

Rozdział siódmy „Streszczenie” stanowi skrótowe ujęcie wyników uzyskanych w trakcie badań podjętych przez Panią mgr Teresę Piskorską.

Rozdział ósmy zatytułowany „Summary” to tłumaczenie na język angielski treści zamieszczonych we wcześniejszym rozdziale „Streszczenie”.

Kolejną częścią prezentowanej rozprawy doktorskiej jest "Literatura", gdzie na 22 stronach zawarto spis prawie 220 pozycji cytowanych w rozprawie. Liczba wykorzystanych i przytoczonych w pracy publikacji w znacznym stopniu wydaje się wyczerpywać literaturę przedmiotu.

Aneks zamieszczony na końcu pracy zawiera zestawienie tabeli, w których znalazły się wyniki pomiarów szczątków koni.

Recenzowana praca Pani mgr Teresy Piskorskiej jest oryginalną rozprawą doktorską, napisaną poprawną polszczyzną i zawierającą wszystkie niezbędne części, wymagane w takim opracowaniu. Przedmiotem badań Autorki były szczątki kostne konia zebrane ze 104 stanowisk położonych na obszarze niemal całej Polski i datowane od okresu wczesnego neolitu aż po czasy nowożytny. Tym samym Autorka recenzowanej pracy wykazała się dużą determinacją niezbędną podczas opisywania rozlicznych kolekcji osteologicznych, jak również dużą znajomością literatury przedmiotu, konieczną do wyszukiwania danych zawartych w rozlicznych, nie zawsze łatwo osiągalnych publikacjach. W rezultacie przeprowadzonych badań Doktorantka zgromadziła pomiary dla niemal dwóch tysięcy szczątków konia, z czego znaczna ich część pochodziła z badań własnych Autorki. Uwzględnienie tak licznego materiału kostnego stanowi istotny atut prezentowanej dysertacji. Rezultaty badań osteometrycznych zostały następnie poddane współczesnym metodom analizy statystycznej oraz umiejętnie zinterpretowane. Na uwagę zwraca fakt, że Doktorantka po raz pierwszy w historii badań nad koniem rozdzieliła badany materiał ze względu na rejon geograficzny, z którego zbierano dane co pozwoliło na uchwycenie i opisanie różnic między populacjami konia występującymi we wczesnym i późnym średniowieczu. Dodatkowo zamieszczenie przez Doktorantkę uzyskanych wyników analizy osteometrycznej w formie tabel pozwoli na przeprowadzenie w przyszłości dalszych studiów oraz badań porównawczych poświęconych populacjom koni w Polsce.

Uwag krytyczne.

Problemy charakter rozprawy wymusza określony i uporządkowany układ, i choć przedstawiona rozprawa zawiera wszystkie niezbędne części, które powinny się znaleźć w takim opracowaniu, w moim przekonaniu zaprezentowany układ wymaga pewnych korekt. Przede wszystkim niezrozumiałe wydaje się umieszczenie na początku rozprawy rozdziału prezentującego ewolucję, systematykę i zmienność współczesnych koni przed rozdziałem poświęconym celowi pracy, który w mojej opinii powinien się znaleźć na początku pracy.

O ile rozdział pierwszy omawiający między innymi ewolucję konia oraz historię jego udomowienia jest obszerny i w sposób wyczerpujący przedstawia te zagadnienia, o tyle rozdział trzeci „Materiał i metody” wymaga w mojej opinii licznych uzupełnień. Przede wszystkim w przedstawionej pracy brak jest mapy prezentującej stanowiska, z których pochodzi materiał kośćny uwzględniony w rozprawie. Wydaje się, że na mapie (może osobnej?) powinno się również zaznaczyć obszary, jakie zajmują wydzielone przez Autorkę grupy kulturowo-chronologiczne, które dla ścisłości powinny zostać nazwane grupami kulturowo-chronologiczno-terytorialnymi. Pozwoliłoby to czytelnikowi łatwo zorientować się, jaki dokładnie obszar jest omawiany oraz ile stanowisk z danej grupy zostało przez autorkę uwzględnionych. W rozdziale tym obszernie przedstawiona została lista stanowisk wraz z ich krótką charakterystyką, zabrakło tu jednak danych (w formie tabeli lub spisu) ile oraz jakie konkretnie szczątki koni zostały przez Autorkę wykorzystane z poszczególnych stanowisk. A przecież to szczątki kości koni były „materiałem”, który Doktorantka analizowała, a nie stanowiska archeologiczne! W mojej opinii w podrozdziale III.2 „Metody” powinny się również znaleźć ryciny przedstawiające schematy pomiarów poszczególnych elementów szkieletu konia, w oparciu o które przeprowadzono pomiary osteologiczne.

Mam również uwagę natury merytorycznej dotyczącą wydzielonych przez Autorkę grup kulturowo-chronologicznych oraz przypisanych do nich kultur archeologicznych. W swej pracy do grupy 1 Doktorantka zaliczyła stanowiska z neolitu, a także materiały ze stanowisk młodszych, eneolitu oraz wczesnej epoki brązu. Podejście takie wydaje się nie do końca poprawne, ponieważ ze stanowisk wczesnoneolitycznych pochodzą wyłącznie szczątki koni dzikich, natomiast ze stanowisk późnoneolitycznych oraz z wczesnej epoki brązu znamy zbiorowe pochówki koni udomowionych, zawierające nierzadko oporządzenie jeździeckie. Uchwycenie ewentualnych różnic lub podobieństw obu grup koni mogło być ciekawym wynikiem prezentowanej pracy.

Prezentacja rezultatów pomiarów osteometrycznych oraz analiz statystycznych przedstawiona w rozdziale IV „Wyniki” powinna zostać poprzedzona choćby krótkim wstępem.

Język pracy jest poprawny, jasny i klarowny. Tylko nieliczne fragmenty wymagają korekty stylistycznej, rzadko zdarzają się powtórzenia czy przeoczenia w postaci tzw. literówek. Duże zastrzeżenia można mieć natomiast do nieznanomości zasad interpunkcji, skutkującej brakiem lub nadużywaniem przecinka np. na stronie 134: „Analiza wskaźników szerokości kości śródreżca koni z omawianej grypy, wykazała, że dominującą grupą w zespole

nr 2 (okres halsztacki/kultura łużycka), były konie półcienkonogie, czyli średniej budowy, nadal przypominające tarpana.”

Ostatnia uwaga dotyczy bibliografii, wymienione tu pozycje powinny być ułożone w porządku alfabetycznym.

Rolą recenzenta jest przede wszystkim rzetelna ocena rozprawy, w powyższej recenzji jest zatem sporo uwag i komentarzy krytycznych, ale chciałabym podkreślić, że nie umniejszają one mojej pozytywnej oceny rozpraw jako całości. Uważam, że przedstawiona praca jest wartościowym opracowaniem z zakresu zmienności morfologicznej konia i w istotny sposób poszerza naszą wiedzę na ten temat.

Stwierdzam, że przedstawiona do oceny rozprawa spełnia wymagane kryteria stawiane rozprawom doktorskim przez Ustawę o Stopniach i Tytule Naukowym obowiązującą aktualnie w Polsce. Wobec powyższego zwracam się do Rady Wydziału Nauk Biologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego o dopuszczenie Pani mgr Teresy Piskorskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Jarosław Wilczyński

